

УДК 81-115

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРАТЕГІЧНОГО МИСЛЕННЯ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Білянїна В.І.

*Київський національний лінгвістичний університет, вул. Червоноармійська, 73,
м. Київ, Україна*

weike_phioliang@ua.fm

У статті аналізуються етнічні та культурні чинники впливу на формування індивідуально-авторської картини світу. Дається характеристика стратагемам та пояснюється характер їх використання в повсякденній формі спілкування. На базі китайських та українських художніх текстів наводяться приклади присутності діалогових стратагем у китайській та українській мовній культурі.

Ключові слова: індивідуально-авторська картина світу, стратагема, діалогова стратагема

ОТОБРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ СТРАТЕГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ КИТАЙСКИХ И УКРАИНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ В ИНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСКИХ КАРТИНАХ МИРА

Білянїна В.І.

*Киевский национальный лингвистический университет,
ул. Красноармейская, 73, г. Киев, Украина*

В статье анализируются этнические и культурные факторы влияния на формирование индивидуально-авторской картины мира. Дается характеристика стратагем и объясняется характер их использования в ежедневной форме общения. На основе китайских и украинских художественных текстов приводятся примеры присутствия диалоговых стратагем в китайской и украинской языковой культуре.

Ключевые слова: индивидуально-авторская картина мира, стратагема, диалоговая стратагема

REFLECTION OF NATIONAL AND CULTURAL STRATEGIC THINKING PECULIARITIES OF CHINESE AND UKRAINIAN WRITERS DEPICTED IN THE AUTHORS' INDIVIDUAL VIEW OF THE WORLD

Bilianina V.I.

Kiev national linguistic university, Chervonoarmiys'ka Str., 73, Kiev, Ukraine

The article is dedicated to the problem of intercultural dialogue. Because cultural code is a unique for each nation, even though it can be familiar to people of neighboring cultures, we may state the fact of the unique stratagem behavior models for the East and the West. An author's individual view of the world can't be studied without its reference to the language view of the world and the influence that is made by ethno cultural and national peculiarities of the world view of some particular author. We also have to separate author's world view from his / her writing manner. The article uses the term "stratagem" as a communication script, influenced by cultural peculiarities, that has its verbal and nonverbal form of representation. Chinese stratagem is more like a guide to actions that has a form of proverb. But it is not usual for the Ukrainian literary tradition of proverb to show or propose some ways of behavior. That is why myth is the closest to stratagem term for the Ukrainian cultural tradition. Because myth is a result of people's cultural unconscious thinking and acting. There are lots of studying made on stratagem as a form of behavior. In our study we tried to find out forms and types of dialogue that are used for certain stratagem and introduce the term "dialogue stratagem". Studying of 1135 dialogue stratagem in the Chinese and Ukrainian literary texts shows not only presents, but also rather active usage of the Chinese stratagem in the Ukrainian literature. Studying results shows familiarity of the stratagem using situations. But cultural and historical background makes the difference for the filling of replicas in China and Ukraine.

Key words: author's individual view of the world, stratagem, dialogue stratagem

В умовах широких міжкультурних контактів представників Заходу і Сходу формуються нові штампи та стереотипи комунікативної поведінки, зумовлені традиціями як своєї культури, так і під впливом інших культур. Питання міжкультурної комунікації тривалий час посідає

одне з провідних місць лінгвістичних досліджень. Вона розглядається як процес взаємодії учасників спілкування, кожному з яких притаманний власний світогляд, правила та норми поведінки тощо, зводячи міжкультурне спілкування до особливої форми міжособистісного діалогу, де важливо сприймати та розуміти мовний код, разом із закладеними в ньому національним світоглядом та стратегією поведінки учасників спілкування.

Той факт, що культурно-символічні коди є унікальними для кожного народу, хоча можна припускати їх подібність у суміжних культурах, призводить до розуміння унікальності стратагемічних моделей поведінки та спілкування у представників Сходу та Заходу. Отже, маємо необхідність аналізу місця стратагем у культурі Китаю та України.

Метою статті є розкриття особливостей втілення національної ідентичності в індивідуально-авторській картині світу за допомогою діалогових стратагем.

Не можливо розглядати поняття індивідуально-авторської картини світу (надалі ІАКС) без відношення до картини світу загалом, та впливу етнокультурних та національних особливостей світорозуміння на світогляд окремо взятого письменника.

Російська дослідниця М. О. Євдокімічева розуміє картину світу як ідеальний образ, що утворюється в результаті життєдіяльності людини. Цей образ надалі реалізується в різноманітних семіотичних втіленнях, скоординованих між собою в єдину, універсальну знаково-символічну систему. Важливим фактом, на який звертає увагу дослідниця, є те, що однією з головних характеристик картини світу є її етнічна специфічність. Оскільки первинним способом світосприйняття людиною є чуттєво-інтуїтивний, то, як наслідок, у людини формуються наївні уявлення про оточуючий світ. Такі наївні уявлення, за твердженням дослідниці, є когнітивною та ціннісною основою адаптації людини у світі, які не завжди проходять етап інтелектуального усвідомлення. Наївні уявлення фіксуються в національній мові та реалізуються в конкретних наївних образах. Такі наївні образи є не одиницею логічного аналізу картини світу як системно-структурного цілого, а умовно виділеною елементарною часткою сфери наївних уявлень, що мають певні етнічні риси, але при цьому, мають й індивідуально-авторське наповнення в кожному конкретному випадку [1].

З усього сказаного постає необхідність у відокремленні тлумачень поняття індивідуально-авторська картина світу як унікального світосприйняття окремо взятого індивіда (автора своїх власних наївних образів та уявлень про світ), від картини світу письменників як авторів автентичних текстів, що також є відображенням національно-мовного та культурного колориту суспільства, представниками якого вони є.

Не менш важливим є розмежування понять ІАКС, що знаходить свій вияв за посередництва мови у творчих артефактах письменників, та ідіостилю.

Х.І. Дідух наводить загальне розуміння ідіостилю як сукупності глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших та вузьке значення ідіостилю, яке пов'язане з системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора [2].

Отже, при дослідженні художніх текстів важливим є розуміння авторських уявлень, досвіду, концепцій світосприйняття тощо, закладених у його творчості, та вміння відмежовувати прояви власне авторського стилю письма від культурно зумовлених, часто не усвідомлених проявів загальнонаціональних уявлень про світ.

Цікавим є тлумачення такої позиції Л. А. Лисиченко, яка у своїй роботі "Структура мовної картини світу" каже про вплив мовної та домовної (психоментальної) картин світу на індивідуально-авторське світосприйняття.

Домовний рівень знання, на думку дослідниці, може збагачуватися не тільки за рахунок безпосереднього спостереження, а й за рахунок знань, здобутих за допомогою мовних засобів [3]. Ці знання не сприймаються безпосередньо з дійсності і мають численні особистісні й суспільні асоціації, пов'язані з особливостями розуміння тексту. Здобути таким шляхом знання у свідомості асоціюються з певними ознаками й уявленнями, що існують у людини на домовному рівні. Результати домовної розумової діяльності в мовній картині світу передаються насамперед певними значеннями слова, у свою чергу в процесі мовлення значення можуть зазнавати змін, що впливають і на попередні домовні уявлення людини, і на зміст понять, що є основою лексичного значення, тому зміни в лексичній системі на рівні мовної картини світу можуть призводити до змін у концептуальній системі і до переінтеграції ознак у домовних уявленнях [3].

Дослідниця розрізняє мовну картину світу сучасного суспільства та архаїчну, стверджуючи, що архаїчність може зумовлюватися динамічними процесами в суспільстві та у свідомості за порівняно невеликий відрізок часу [3].

Як уже зазначалось раніше, у формуванні ІАКС велике значення має етно-, соціокультурний фактор. Мовно-поведінкові стратегії є унікальними для кожного етносу і часто несвідомо засвоюються людиною в процесі її життєдіяльності.

У сфері теорії та практики міжкультурної комунікації, на думку О.О. Нестерової, добре досліджена проблематика, пов'язана з осягненням сутності процесів виникнення та розвитку міжкультурної взаємодії, з виявленням та описом рівнів, форм та структур міжкультурної комунікації, з типологізацією стереотипів, міфологем взаємного сприйняття носіями різних культур, з аналізом закономірності та особливості етнокультурних дискурсів у межах міжкультурної взаємодії, з вивченням ролі мови та мовлення в різних сферах міжкультурної взаємодії [4].

У дисертаційній роботі, присвяченій сучасним комунікативним практикам у просторі російсько-китайської взаємодії, дослідниця використовує термін "стратагема" як культурно обумовлені сценарії позиціонування суб'єктів комунікації, об'єктивовані у вербальній та невербальній формі [4, с. 7].

Отже, бачимо, що ефективність комунікації пов'язана передусім з правильним розумінням культурно-символічних кодів, а також комунікативних сценаріїв та стратегій, закладених у повідомленні.

Посилаючись у своїй книзі на Т. Г. Зав'ялову, Х. фон Зенгер зазначає, що на сьогодні в країнах Східної Азії не лише досліджують та видають у великому обсязі літературу, присвячену стратагемам, але й відбуваються процеси популяризації та введення історичного досвіду стратагем у масову свідомість. Таке явище Т. Г. Зав'ялова пояснює процесами трансформації культури Далекосхідного регіону в умовах глобалізації та насильницької вестернізації, формуванням нової парадигми національної та культурної самоідентичності [5].

Тайбейські та гонконгські публікації звертають увагу на можливість використання стратагем у приватному житті, пояснюючи це тим, що у стародавньому китайському суспільстві, де юриспруденція, яка б слугувала інтересам особи, була відсутня, стратагеміка повинна була надати людині життєво необхідної опори [5].

Мабуть найближчим до стратагеми у нашій свідомості є міф. Так, Л. І. Горбунова підкреслює значення міфу для традиції народу, трактує міф як утілення особливого типу мислення і як продукт діяльності несвідомого [6]. Цю думку продовжує Л. В. Островська, стверджуючи, що часто неможливо зрозуміти сучасну людину, не звернувшись до міфів як до народних казань, легенд і казок [6].

У статті "Міф як соціально-психологічне явище" Л. В. Островська пише, що міфологія існує у всіх народів світу, що це загальнолюдське явище. І воно є не лише культурно-історичним, але й соціально-психологічним, оскільки зміст міфів відображає особливості народу, людини як члена групи, особливості соціальних норм, спілкування, взаємодії людей. Вони пов'язані з традиціями, що утверджують прийняту в суспільстві систему цінностей та підтримують певні норми поведінки.

Подібної позиції дотримується й Н. С. Коваленко, зазначаючи, що за допомогою міфу люди прагнуть створити символічну картину реальності. У цій картині через архетипи кодується культурно-історичний досвід певної соціальної спільноти, народу, нації. У межах колективного буття народу такий міф не лише створює інформаційно-технологічне забезпечення соціальної життєдіяльності, але й формує саме суспільство, генерує групову самосвідомість і розвиває критерії для самоідентичності [7].

Проте не менш важливим за те, що ми розуміємо під страгатею, є її форма вираження. У китайській традиції вони мають вигляд висловів, прислів'їв, значення та прихований зміст яких передавався з покоління в покоління у вигляді повчальних історій.

Для української культурної традиції не характерним є наповнення прислів'їв та приказок страгатеми змістом. Попри те, що Л. В. Горенков пов'язує фразеологічні одиниці (метафори, прислів'я тощо) з міфологемами та архетипами і стверджує, що будь-який фразеологізм – це текст, осередок культурної інформації, а міфологеми – це те, що забуто людиною, але збережено в мові та свідомості [8], найближчими до страгатеми, вважаємо, можуть бути байки й такі міфи, що можуть мати усічену форму з усім відомим змістом.

Однак проведені дослідження 1135 діалогових страгатеми у китайських та українських художніх текстах продемонструвало наявність і активне застосування діалогових страгатеми в українській літературі. Проілюструємо вживання страгатеми № 33 "Сіяння розбрату" в українському та китайському художніх текстах:

- Ти що собі дозволяєш, сволото?! Ти ідіот чи зрадник?! Сигнальна ракета вночі! Ти знаєш, чим це може скінчитися? Лі ти савсем мудака? ...
- Чого ти? Чого ти стрімаєшся? Попустися. Ішов би краще бавитися із своєю дівчинкою. ...
- Знаєш, найсмійніше те, що вона і справді виявилася незайманою.
- Ет, – сказав я, відчиняючи заново двері, – не гризися. Чого тільки не трапляється в житті. ... [9, с.270-271]
- 你快夹着尻嘴离开了这里，好多着呢！什么‘好话’，宋徽宗的鹰，赵子昂的马，都是好画儿。什么‘喜事’，状元痘儿灌的浆儿——又满是喜事。怪道成日家羡慕人家女儿作了小老婆，一家子都仗着他横行霸道的，一家子都成了小老婆了！看的眼热了，也把我送在火坑里去。我若得脸呢，你们在外头横行霸道，自己就封自己是舅爷了。我若不得脸败了时，你们把忘八脖子一缩，生死由我。(Закрий свою пельку! Тут на всіх вистачить! Що ще за "гарні слова"?! Яструб Сун Вейцзуна та кобила Чжан Цзиана намальовані непогано. Що ще за "радісна подія"?! Цій розумниці що не подія, то радісна. Воно й не дивно. Щодня заздрити тому, що інші дівчата стають наложницями, через власну безсоромність й сама опинилась у наложницях. Як подивлюсь, очі так і горять, так і кидає мене у гієну вогненну. Якщо мені вдасться досягнути прихильності, то ви можете собі скаженіти, а я таки стану вашим шурином. Якщо ж я зазнаю поразки, то ви задуть мене не жалюючи.)
- 愿意不愿意，你也好说，不犯着牵三挂四的。俗话说，‘当着矮人，别说短话’。姑奶奶骂我，我不敢还言；这二位姑娘并没惹着你，小老婆长小老婆短，人家脸上怎么过得去？(Хочеш не хочеш, а ми згодні. Досить займатись порожньою

балаканиною. Як каже вислів: "В будинку повішаного не говорять про мотузку". Хоча хазяюшка й сварить мене, та я не можу відповідати сваркою на сварку. Цим дівкам зовсім не вдалося Вас зачепити? Як після такого можна зберігати почуття гідності?)

– 你倒别这么说，他也并不是说我们，你倒别牵三挂四的。你听见那位太太、太爷们封我们作小老婆？况且我们两个也没有爹娘哥哥兄弟在这门子里仗着我们横行霸道的。他骂的人自有他骂的，我们犯不着多心。(Не кажіть так. Вона зовсім нас не сварить, не кажіть дурниць. Чи чули Ви, що та бабка з дідом дають нам можливість стати наложницями? До того ж, ми не маємо ні батьків, ні братів, ця родина живе за рахунок нашої безсоромності. Нехай собі сварить кого хоче, не варто брати то до серця.)

– 他见我骂了他，他臊了，没的盖脸，又拿话挑出这个空儿来。(Вона чула, як я її сварю?! От сволота! Зажди висмикує слова з контексту!) [10, с. 318-320]

Така страгатема лежить в основі будь-якого конфліктного діалогу, оскільки спрямована на розпалювання суперечки й налаштування опонентів один проти одного.

Аналіз результатів дослідження демонструє подібність ситуацій, у яких використовуються страгатеми, проте з очевидною культурно-історично зумовленою різницею в наповненості діалогових реплік представниками Китаю та України, де стриманості перших протиставляється прозорість других.

Висновки. По-перше, мова є важливим засобом відтворення світогляду автора; по-друге, національно-мовний світогляд перебуває в динаміці й поділяється на сучасну та архаїчну мовну картину світу, які, на нашу думку, перебувають у постійній взаємодії, що й зумовлює їх видозміну; по-третє, ІАКС, хоч і відрізняється від картини світу окремо взятого представника певної культури притаманним авторові ідіостилем, проте вона (картина світу) так само є відображенням національних, етнічних та культурних особливостей народу, до якого належить письменник; по-четверте, діалогові страгатеми активно вживаються в обох мовах, а їх варіативність зумовлюється впливом культурної ідентичності на свідомість автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евдокимычева М. А. Сфера наивных представлений в современной картине мира: лингвокультурологический анализ : дис. ... канд. культурологи. 24.00.01/ Евдокимычева Марина Александровна. — СПб., 2008. — 175 с.
2. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу [Електронний ресурс] / Х. І. Дідух // Філологічні науки. Риторика і стилістика. — 2012. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm. — Назва з екрану.
3. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу / Л. А. Лисиченко // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. — 2004. — № 5. — С. 36-41.
4. Нестерова О. А. Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия : дис. ... докт. филос. наук : 24.00.01 : защищена 21.06.2010 / Нестерова Ольга Александровна. — М., 2010. — 443 с.
5. Зенгер Х. Страгатеми. О китайском искусстве жить и выживать / Х. фон Зенгер — М. : Эксмо, — 2004. — Т. 1, Т. 2. — 512 с., 1024 с.
6. Островская Л. В. Мифы древних славян как культурообразующий фактор / Л. В. Островская // Социально-гуманитарное знание : история и современность. — 2012. — С. 34-37.

7. Коваленко Н. С. Национальная идея как новое мифотворчество / Н. С. Коваленко // Социально-гуманитарное знание : история и современность. — 2012. — С. 420-426.
8. Горенкова Л. В. Сердце как высший орган познания / Л. В. Горенкова // Социально-гуманитарное знание : история и современность. — 2012. — С. 204-207.
9. Издрик Ю. АМТМ / Ю. Издрик. — Харьков : Клуб сімейного дозвілля, 2010. — С. 314.
10. 曹雪芹. 红楼梦 / 曹雪芹. — 哈尔滨出版社, 2007. — 882页 — Цао Сюецин. Сон у червоному теремі / Цао Сюецин. — КНР : Харбін, 2007. — 882 с.

REFERENCES

1. Evdokimycheva M. A. Sfera naivnykh predstavlenii v sovremennoi kartine mira: lingvokul'turologicheskii analiz [Tekst] : dis. ... kand. kul'turologii: 24.00.01 / Evdokimycheva Marina Aleksandrovna. — St.-Pb., 2008. — 175 p.
2. Didukh Kh. I. Idiostyl yak vidobrazhennia avtorskoi kartyny svitu [Elektronnyi resurs] / Kh. I. Didukh // Filolohichni nauky. Rytoryka i stylistyka. — 2012. — Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm. — Nazva z ekranu.
3. Lysyuchenko L. A. Struktura movnoi kartyny svitu [Tekst] / L. A. Lysyuchenko // Movoznavstvo : Naukovo-teoretychnyi zhurnal. — 2004. — № 5. — p. 36-41.
4. Nesterova O. A. Sovremennye kommunikativnye praktiki v prostranstve rossiisko-kitaiskogo mezhkul'turnogo vzaimodeistviya [Tekst] : dis. ... dokt. filos. nauk : 24.00.01 : zakhishchena 21.06.2010 / Nesterova Ol'ga Aleksandrovna. — M., 2010. — 443 p.
5. Zenger Kh. Stratagemy. O kitaiskom iskusstve zhit' i vyzhivat' [Tekst] / Kh. fon Zenger – M. : Eksmo, – 2004. — Т. 1, Т. 2. — 512 p., 1024 p.
6. Ostrovskaya L. V. Mify drevnikh slavyan kak kul'turoobrazuyushchii faktor [Tekst] / L. V. Ostrovskaya // Sotsial'no-gumanitarnoe znanie : istoriya i sovremennost'. — 2012. — p. 34-37.
7. Kovalenko N. S. Natsional'naya ideya kak novoe mifotvorchestvo [Tekst] / N. S. Kovalenko // Sotsial'no-gumanitarnoe znanie : istoriya i sovremennost'. — 2012. — p. 420-426.
8. Gorenkova L. V. Serdtse kak vysshii organ poznaniya [Tekst] / L. V. Gorenkova // Sotsial'no-gumanitarnoe znanie : istoriya i sovremennost'. — 2012. — p. 204-207.
9. Izdryk Iu. АМТМ [Tekst] / Iu. Izdryk. — Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia, – 2010. — p. 314.
10. Tsao Siuetsyn. Son u chervonomu teremi [Tekst] / Tsao Siuetsyn. — KNR : Kharbin. — 2007. — 882 p.

УДК 82.09

АНТРОПОЛОГІЧНІ ПОШУКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ (за повістю-феєрією М. Руденка «Народжений блискавкою»)

Логвиненко Ю.В., к. філол. н., доцент

*Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
вул. Римського-Корсакова, 5, м. Суми, Україна*

ledi_uliya_ledi@mail.ru

У статті викладено погляди М. Руденка на людину. Проаналізовано, як письменник бачить людину, сенс людського існування, способи самовираження, форми суспільного устрою, мораль, світогляд, норми і правила співжиття на планеті й у Всесвіті. Висвітлено авторську концепцію світобудови та місця людини в ній.

Ключові слова: антропологія, людина, макрокосм, мікркосм, наукова фантастика.